

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

31. De Tractatione statuum, in specie; deque singulorum exemplis: Ac
primùm de Coniecturali.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores confueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

*Assumpti-
ui status
quatuor
partes, sine
specie.*

Assumptiua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, venia.

Relatiuus status fit, quum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur, vt Miles in acie exclamauit, Vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipub. contradicit: dicit enim militem peccasse, & idèò occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, vt, Legatus intra trigesimum diem nauiget: legatus, non accepto à quarto viatico, non nauigauit intra trigesimum diem, reus est malè gestæ legationis, hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quod viaticum non accepit.

In rem, vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborate, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipub.

Compensatiuus status fit duobus modis; cum aut delicto meritum comparamus, aut cum maiori incommodo consultum esse contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, victoriam reportauit, reus est læsæ reip.

Maiori incommodo prospectum esse contendimus, vt, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, vocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, ubi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater, puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidam, tanquam exulem occidit, reus est cædis. Hic enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum venatur, hastam in feram misit, hominem occidit, eo vulnere perijt, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non voluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publice recitauit: gratuito dimissus est, ad suos reuersus læsæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se non voluntate, sed necessitate fecisse.

Obliuione, Sacerdos omnibus Calendis sacrum non fecit, petitur ad penam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

Deprecatiua venia: cum nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere, tantummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed visum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fuit oratio.

De tractatione statuum in specie, deque singulorum exemplis.

Ac primùm de coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN coniecturali statu, ubi de facto non constat, duo maxime spectantur, voluntas, & facultas: si enim & voluerit, & potuerit reus, argumentum est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad voluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, motus, voluptas, vitia: in corpore valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator ex-
curret.

Primùm, si cupidus fuerit, qui accusatur, vt, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloria, & habuit hos versus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero.

*Si violandum est ius, regnandi causa
Violandum est, in alijs rebus, pietatem ca-
las.*

Metus, vt Drances arguitur, quod eadem perpetrarit, facile negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini est frigida dextera bello.
Voluptas, vt Antonius citatur reus adultærij, expendatur vita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum, quid mirum? Zelotypiæ furore, doloteq; flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quàm

O quam cruentus feminas stimulat dolor,
Cum paruit una pellici, & nupta domus:
Scylla, & Charybdis, Sicula contorquens fre-
ta,
Minus est timenda, nulla non melior fera
est.

vixerit, quo more domestico.
Ex fortuna ducuntur argumenta, cum ostenditur quispiam seruus, vel liber, vel dives, vel pauper, vel nobilis, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum potestate, vel doctus, vel incultus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quorum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tempus, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas; in occasione facultas, in facultate copia, & potestas.

Deinde videndum est, quid adiunctum sit negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid simile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt iudices, ut viderem famam hominis, non putent in causam peruenire, nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifesto tenent.

Defensor autem primum si poterit, nitetur, Defensio- vitam eius, qui postulabitur, demonstrare ho- nis metho- nestissimam, id faciet, si ostendat aliqua eius dua. nota, & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate proponet, & illustrabit. Indignatio erit iuncta cum quaestione, per quam miserum facinus esse dicet, ac indignum, innocentem accusari, cum animus omni in vita fuerit a vitijs remotissimus. Sin autem in antea vita aliqua torpia erunt, aut falso venisse in hanc existimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia, & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris, aut necessitati, aut persuasione, aut adolescentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudi, aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius, & moribus quaeri, sed de eo crimine, cuius arguitur: quare, antea etis omisissis, illud, quod instat, agi oportere. Hæc Cic. 2. de Inuent.

Iam ad probandum assumentur argumen- Argumē- ta remota, quæ cum foris petantur, arte tamen, ta remota & industria oratoris, non mediocriter elucel- diuina. cunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, coniectorum, quæ fufius profèqui nec est huius loci, nec instituti.

L III Sene.

Deiotarus.

Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro. Deiotarus (inquit) non est saltator, quare? Omnes sunt in eo regie virtutes, quod te Cæsar, non ignorate arbitror, sed præcipue singularis, & admiranda frugalitas, etsi scio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæc sunt Regiæ laudes.

Vitia apud Sallustium.

Catilina. Arguitur affectasse dominatum Catilina, quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauoque. Huic ab adulescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilibus grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit, patiens corpus inedia, algoris, vigiliæ, supra quæ cuiquam credibile est, animus audax, subdoluus, vanus, cuiuslibet rei simulator, atque dissimulatio, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclare coniectura, & digna Sallustio.

In corpore verò ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Forma, inquam, facit coniecturam motum, & si ea non satis firma est, quin ad ornandum potius, quàm ad probandum valet. Vfurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse omnis turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egregie describit.

Vires, & ætas, vt, Penelope, Laertes, & Telemachus vim inferre Proci non possunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus uxor,

Laertesque senex, Telemachusque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio, & genus, & vitæ conditio, à quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero, & Hermogenes, vt si dicamus quempiam Caldum vocari, quod repentino, ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatur, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel

Corporis forma ad probandum facit.

*Vestalis de
saxo pra-
cipitata
non ladi-
tur.
Castitas
tota.*

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo precipitata, illa casta permanferit.

Concludit in hæc verba: *Damnata deest*

est, absoluta descendit.
Porro, quæ Ethnici diuina testantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nullus igitur horum vsus, nobis ex Ecclesiæ authoritate, orthodoxorum sententijs, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rheum: quem ideirco Nonnus *ῥοῦαυινὸν ἄσχημον* nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleæ virginitas per ardentis prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Cathophilax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per *μυστικὰ*, per obiectum cadaveris: sed hæc partim verita, partim non satis æerta.

Nam (quod ad cadauer atinet) id ipsum præserte percussore, sanguinem emittore aiunt, & per hæc res est comprobata: itaque hoc iudicium quidam magni faciunt, vt Boetius, de cil. 116. & Plancus de iudicijs: Alij tamen, & graues authores, non satis esse censent, ad reum quæstioni subiiciendum, nisi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitie.

Legendus est Deltio, disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectore, quod qualitatem æcanam impresserit corpori, cum cadauere permanentem, ad quod videtur referendam illud Lucretij,

Inde petit corpus, mens unde est, saucia amor.

Namque homines plerumq; cadunt in vulnibus, & illam.

Emicat in partem sanguis, unde icimur in:

Et si cominus est, hostem visbor occupat horror.

In quo amantis, & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Læmus, lib. 2. de occultis naturæ:

miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pistorius, dialogo 9. Gemma lib. de characteris c. 6. & hæc de istis iudicijs sufficiunt.

Humana sunt, quæ spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa; in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quæ sita, atque in eo quæstionibus eonicaturalis genere, maximè testes, & quæstiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam) sine affectu: contra reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsii, si præmio, si gratia adducti.

Quæstionum fidem hæc attenuare solent, quod dolorem fugientes, multi in tormentis omentiti, per hæc mori maluerunt, fallum faciendo, quam inficiando dolere.

Quod multi etiam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chariores, quam ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cum essent maleficio infecti.

Alij ementiti sunt in eos, quos oderant. Hæc ex Cicerone satis fuerit delibasse. Nam pleniorum istius rei cognitionem, ad praxim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita instabit, coniecturas omnes ab animo corpore, externis conglobatas exponet: nihil tamen confectabitur morosius.

Contra, reus ostendet hæc argumenta verisimilia, non propriæ notæ, dubia, incerta, in opinione fundata, omnia in multis aliter, atque aliter euenisse, nihil esse tam miserum, quam hominis salutem inconstanter committi.

Exemplum huius quæstionis luculentum est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latini feci, quod præclarum mihi videretur eloquentiam monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui statua ex auro solido, propter faciendam donatus est: Ad hæc præstat Iegero Philætam, Quinti Curtij libro sexto.

Stylus

Status finitimus, & de eius tractatione.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cum queritur, quid sit res, & quo nomine afficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de trivio, ut sibi coqueret cenam?

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, ut cum queritur, quid in communi mente, quasi impressum sit, ut si differatur idne sit ius, quod maximæ parti sit utile: cum aut quid cuiusque sit proprium exquiritur, ut ornate dicere propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea possit: aut cum res distribuitur in partes, ut si queratur, quot sint genera rerum expectandarum: aut cum qua forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si queratur avari species, seditiosi, gloriosi: ex quo intelligas notiones, notationes, definitiones, distributiones, descriptiones, hunc locum cum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit nominis, cuius de vi queritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione de prompta definitio, ut si accusetur Flaminius læsæ maiestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio:

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis, & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descriperis ostendendum: Deinde ad id, quod definitis, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheseum gradum facere.

Erit & infirmanda aduersariorum definitio, ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto

sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

Cum facti, & facti nomine concessio vis, & natura, & genus negotij ipsius queritur; constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex est, negotialis, & iudicialis.

Negotialis est, quæ in ipso negotio iuris ciuilibus habet implicitam controuersiam, ut quidam pupillum hæredem fecit, pupillus ante mortuus est, quàm in suam hæreditatem ueniret; de hæreditate ea, quæ pupillo uenit, inter eos, qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est.

Iudicialis est, in qua æqui, & iniqui natura, & præmij, & penæ ratio queritur. Iudicialis status duæ sunt partes, una absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quæ factum, ut ex se legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxia, quæ tamen omni noxa soluta uideri potest, à Cicerone relatio nominatur, 2. de inuent.

Ea est, cum reus (inquit) quod agitur, confessus, alterius se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Curiatij, & duobus amissis fratribus domum se victor recipit, is animaduertit fororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellanem audiuit cum gemitu, & lamentationem indignè passus virginem occidit. Accusatur.

Absoluti status partes, quas ex Curio Fortunatiano supra, in quatuor capita distinximus, ab alijs ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, æquitas, pactum, quæ si in causa ostendat, absoluitur reus; ut, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ sic habet, Si nox factum furtum esset, si in alijs occisisset, iure casus esto.

A consuetudine: Hoc à natura expressum, à lege confirmatum, omnis sæculorū memoria seruanit, omnium gentium instituta tenuerūt.

A iudicato: in simili causa absolutus est Fannius, in quo iudicium auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum ualet.

Ab æquitate: si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio querenda est expediendæ salutis.

A pacto: si contra datam fidem fecerit accusator.

LIII 2 Af.

Assumptiva est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, cætero qui malum.

Color autem apud Rhetores, est quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. α. verberauit Therfitem, reus citatus, non diffitetur, sed impudentem mulcam, & Regum obretractorem se verberasse dicit, qui minime tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, εἰ μὴ τῆς τρέφει τοῦς γονεῖς, & τῆς ἐστῆ, si quis nutruerit parentes, infamis esto. Aliquis alimenta denegauit patri, excusat se, quod, cum aut patri, aut coniugi fame peteundum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Concessio factum concedit, & malum fateatur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus se aliquis vi impulsus ad crimen ostendit, eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Iosephus.

Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore, & fame stimelante pessimis omnino dominis.

Fortuna, pædagogus Crcesi filio admotus, venabulo feram appetens, alumnum transuerberat, casu factum diluit apud Regem, & certe ita diluit, vt, quod testatur D. Basilius, à Croeso absolueretur.

Herodot.

D. Basili.
in epist.

Permotio, quæ à Cicerone 2. de Inuent. dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur, vt Achilles, districto gladio insilit in Agamemnonem, sed in eo æstu, qui describitur ab Homero, amoris, & furoris omnium impotentissimo.

Iliados, α.

Deprecatio malum malefactum admittit, nec excusationes multas querit, sed ignoscere petit.

Rationes ignoscendi sunt, rei nobilitas, virtus, antea acta vitæ innocentia, officia in repub. spes futurorum, minimum periculum in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas erexit, & motus excitat.

Nunc de varijs generis iudicialis orationibus videamus.

De accusatione.

CAPVT XXXII.

Primum omnino, eundemque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinet accusationes, & defensiones, de quarum artificio iuuat hic nonnihil submonere.

Accusatio, cum sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudicialium formulis, honesta debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam calumniator, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie sicca eonquirit, quibus pessumdet innocentiam.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala, & augatoria futura est.

Nec satis, bonum aut commune, aut priuatum spectare debet, quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facile prolabitur. Quamobrem & spectata communi vtilitate multos olim Resp. Romana probauit accusatores, & ad hæc studia iuuenum non raro aluit industriam, vt inuidiosa optimatum potentia, ab isdem telis accusationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebesceret.

Facile (inquit Cicero) omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vtilius est autem absolui innocentem, quam nocentem causam non dicere.

Sic anseres, & canes aluntur in capitolio, vt si gnificet si fures venerint, at fures internoscere non possunt, significant tamen si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspiciosum, tametsi bestia sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cauior. Quod si luce quoque canes latent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor ijs crura suffringantur, quod acres sint, etiam tum, cum suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt, qui si latent sine suspitione, & deferant crimina, nec dicere possint, aut quare, aut quomodo, sunt omnino reprimendi.

Verum.